

DAKEN ALS VRUCHTBARE VOEDINGSBODEM

Vergaderen tussen kakelende kippen en zoemende bijen? Daarvoor hoef je in Antwerpen de stad niet meer uit. Boven op oude pakhuizen in de stad, die onder de naam PAKT zijn omgetoverd in een ecosysteem van creatieve ondernemers, heeft coöperatie Volle Grond in 2017 een groene oase van 1800 vierkante meter aangelegd. Een dakboerderij om te tuinieren, te leren en te ontspannen.

Tekst: Linda van 't Land Foto's: Hanneke Reijbroek

Agrobiotechnoloog Bram Stessel en community expert Adje van Oekelen voelen al jarenlang een sterke missie: mensen dicht bij de oorsprong brengen van wat er op hun bord ligt. Bram richt daarom in 2012 een coöperatie op onder de naam Volle Grond en start in datzelfde jaar met een zelfplukboerderij in het Belgische Tielrode. “Mensen konden hier een abonnement nemen en zelf komen oogsten”, vertelt Adje van Oekelen twaalf jaar na de start van Brams coöperatie Volle Grond. “De boerderij kwam na een aantal jaren echter zonder eigen grond te zitten. Toen de broers Yusuf en Ismail Yaman, eigenaars van de PAKT-site in Antwerpen, vroegen hoe zij ons konden helpen, is het idee geboren om op de daken van PAKT een dakboerderij in te richten. Een baanbrekend en gewaagd project!”

Uitdagende pilot

PAKT is de verzamelnaam voor een serie oude pakhuizen in Antwerpen, waarin tegenwoordig zo'n 25 verschillende bedrijven zijn gevestigd. Chefs, brouwers, barista's, koffiebranders, digitale duizendpoten en sportliefhebbers vinden hier hun creatieve onderkomen. “Toen Yusuf hoorde dat we grond nodig hadden voor onze coöperatie, vroeg hij ons of we niets konden met de daken van de PAKT-site. Vanaf 2016 hebben wij ons erop gericht om van die daken een productief ecosysteem te maken. We wilden op

de daken geen mos of sedum aanbrengen, maar daadwerkelijk voedsel produceren. Ook wilden we een circulair systeem maken, door bijvoorbeeld regenwater op te vangen en oude gewassen als compost voor op het dak te gebruiken.”

Het wordt een uitdagende pilot. Eerst moet zorgvuldig worden onderzocht hoeveel gewicht de daken kunnen dragen en diverse bouwkundig ingenieurs wensden hier hun vingers niet aan te branden. “Uiteindelijk vonden we iemand, die echt creatief met ons wilde meedenken. Hij ging niet van het totale aantal vierkante meters uit, maar bekeek juist per vierkante meter wat er mogelijk is. Op de steunbalken en langs de randen van de gebouwen vind je bijvoorbeeld meer stevigheid. Samen met hem hebben we een gedetailleerd plan gemaakt.”

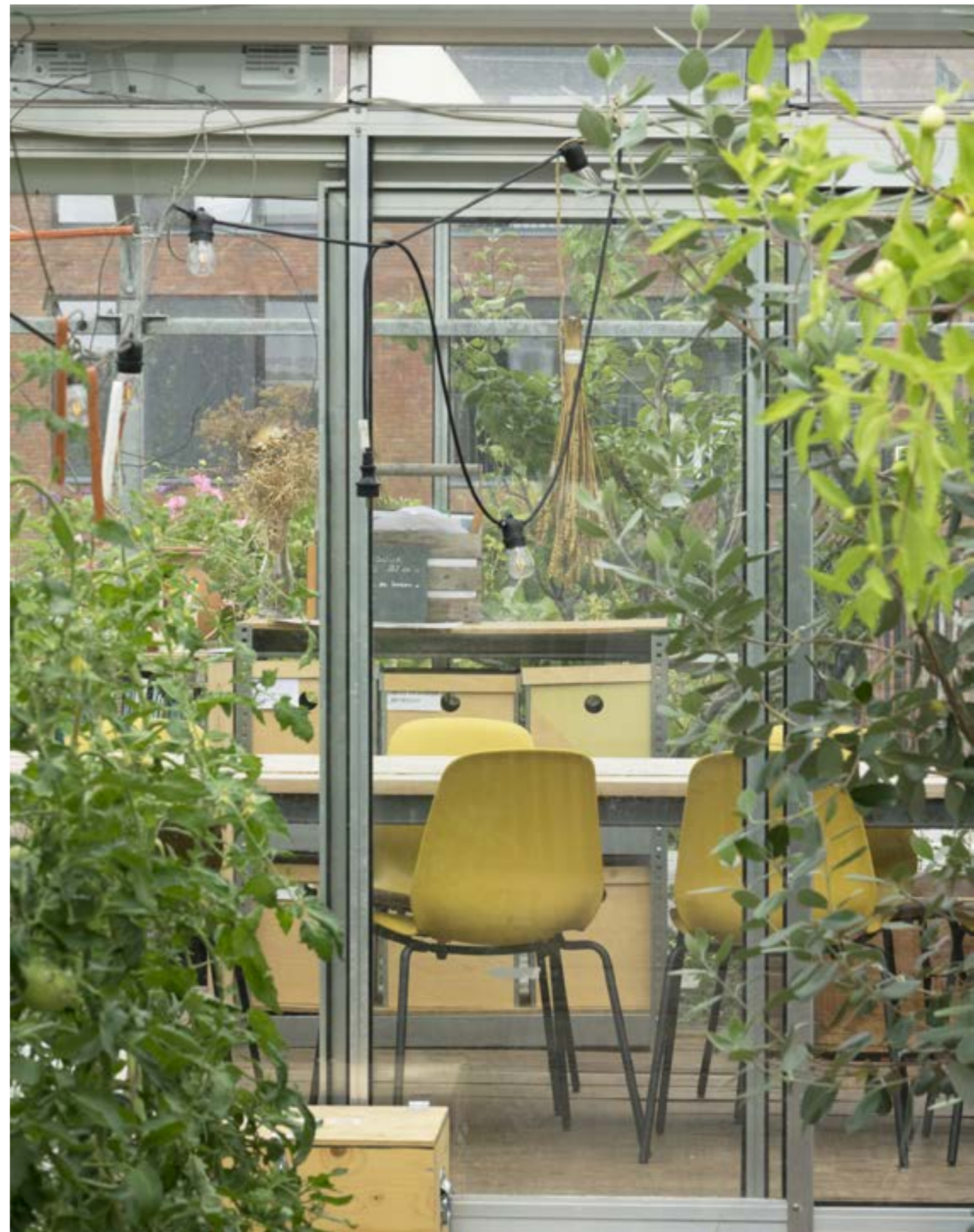
Flinke investering

De eigenaren van de PAKT-site zijn zo enthousiast over de bevindingen en mogelijkheden, dat zij bereid zijn de eerste dakboerderij van Antwerpen te financieren. “Zij zagen echt de meerwaarde voor hun eigen project en waren bereid een flinke investering te doen”, vertelt Adje.

De daktuin is uiteindelijk zo'n 1800 vierkante meter groot geworden en ligt verspreid over drie gebouwen. Het laagste deel ligt boven op een derde verdieping, het hoogste deel op een vijfde verdieping. De verschillende delen zijn via loopbruggen met elkaar

‘Er komt hier op het dak een enorme biodiversiteit op gang. Dat is natuurlijk geweldig om te zien.’

verbonden en de dakboerderij is via trappen aan de buitenkant van de pakhuizen bereikbaar voor publiek en medewerkers. “Inmiddels wonen er kippen op het dak en hebben we diverse bijenkasten staan”, vertelt Adje. “De bijen worden onderhouden door een professionele imker en gek genoeg doen ze het hier beter dan op het platteland. De stadse omgeving biedt meer diversiteit dan de monoculturen in het buitengebied. We hebben ook graskarpers in een vijver en er zijn inmiddels huisjes op de daken gebouwd. Hier houden we als coöperatie zelf kantoor, maar de dakhuisjes zijn ook te huur als vergader-, teambuilding- of feestlocatie.”

Hooibalen als substraat

Op het dak worden bovendien groente, fruit en kruiden geteeld. “Vanwege de locatie op het dak moesten we op zoek naar een lichtgewicht substraat om op te kunnen kweken”, vertelt Adje. “We hebben dat gevonden in hooibalen. Ieder voorjaar brengen we een flink aantal hooibalen naar boven, waar we ze eerst een poos laten rusten en nat maken. Zodra ze vochtig zijn, komt er in de balen een fermentatieproces op gang. Dat is vergelijkbaar met de werking van een composthoop. Als de temperatuur in de balen stabiel is, voegen we mineralen toe en kunnen we gaan aanplanten. Deze ondergrond is perfect voor het kweken van seizoensgroente, zoals tomaten, courgettes en boontjes. We sluiten de balen, die op lavastenen liggen, aan op de automatische beregening en laten verder de compostering zijn werk doen.” In de plantenbakken op het dak van PAKT staan vooral meerjarige, eetbare gewassen en ook fruitstruiken. “We planten in de bakken vooral aan wat je ook in een voedselbos zou kunnen tegenkomen en wat uiteindelijk zichzelf kan onderhouden. Het gaat ons als coöperatie ook niet zozeer om de oogst, maar

vooral om het sociaal-educatieve karakter, de gezelligheid en de rust die men hier kan vinden.”

Dakboeren

Inmiddels trekt de daktuin van PAKT zo’n tweeduizend bezoekers per jaar en er hebben zich ruim honderdzestig mensen bij deze dakboerderij aangesloten. De leden zijn divers: van beginnende moestuiniers met een verlangen naar een eigen lapje grond tot aan senioren, die na jarenlang een grote tuin te hebben gehad nu een appartement bewonen. “Zij brengen veel kennis mee en we leren van elkaar. Wie zich heeft aangesloten als dakboer, betaalt ongeveer 25 euro per maand en mag dan zeven dagen per week de daktuin betreden en hier zelf naar believen zaaien en oogsten. Ze mogen hier ook picknicken, kunnen gebruikmaken van de pizzaoven en bijvoorbeeld eieren rapen of helpen met hokken schoonmaken. Als coöperatie verzorgen wij het educatieve gedeelte. De oogst delen we met elkaar, maar nogmaals: de oogst is hier niet ons hoofddoel, maar ‘nice to have’. Wat er op het dak geoogst wordt, dient vooral ter inspiratie en educatie. Belangrijker vinden wij het dat onze leden betrokken raken bij het gedachtengoed van onze community. En dat lukt steeds beter.” Volle Grond werkt ook samen met een zestal biologische, jonge boeren met bedrijven aan de rand van de stad Antwerpen. Hun oogst wordt via de coöperatie geleverd aan een dertigtal restaurants in de stad, die met de verse groenten hun seizoensmenu’s maken. “Wij willen weer verbinding maken tussen inwoners van de stad en het eten op hun bord. Daarom zijn we heel blij dat boeren zich bij onze organisatie aansluiten. Wij willen deze nieuwe generatie landbouwers een gezicht geven en mogelijk maken dat zij een eerlijke prijs krijgen voor hun producten plus waardering voor hun werk.”

‘Wij willen weer verbinding maken tussen inwoners van de stad en het eten op hun bord.’

Basisscholen

Volle Grond zoekt op allerlei manieren de samenwerking. “Leerlingen van drie basisscholen in de stad komen ons maandelijks helpen. In het verleden gaven wij ook wel eenmalige rondleidingen, maar we merkten dat kinderen dan nauwelijks begrepen waar ze naar keken. Ze waren bang voor de kippen en zagen niet hoe groente en fruit groeien. Nu ze maandelijks terugkeren, kunnen we hen meenemen in het proces. Zo krijgen ze een veel beter idee van wat we hier aan het doen zijn.” Ook met bedrijven uit de stad werkt Volle Grond graag samen. Zij kunnen een professioneel abonnement nemen en dan komen lunchen of vergaderen in de daktuin. “Zij willen of kunnen niet actief meehelpen met tuinieren, maar genieten wel graag van deze groene oase in de stad.”

Adje herinnert zich nog goed dat een van de leden van de coöperatie op een dag ineens een krekkel op het dak hoorde. “De hooibalen die we naar boven brengen en uiteindelijk hier als compost verwerken, blijken een enorme bron van leven te zijn. Tijdens de compostering geven zij een heel rijk bodemleven. We hebben hier op het dak dus ook bladluizen, slakken, pissebedden en regenwormen. En daardoor steeds meer vogels. Er komt hier op het dak een enorme biodiversiteit op gang. Dat is natuurlijk geweldig om te zien.”

Meer daktuinen

De dakboerderij in Antwerpen is inmiddels zelfvoorzienend en een zestal medewerkers kan er een salaris uit halen. “Nu is het tijd om verder te gaan”, zegt Adje vastberaden. “Samen met de stad bekijken we of we meer daken geschikt kunnen maken voor soortgelijke projecten. Dat is een hele puzzel. De draagkracht van het dak moet groot genoeg zijn, de oppervlakte moet aantrekkelijk zijn, de daktuin moet liefst via de buitenkant van een gebouw bereikbaar kunnen worden gemaakt, het moet brandveilig zijn en je moet voldoen aan allerlei stedenbouwkundige regels. Gelukkig vinden we veel bijval. Antwerpen voert een lokale voedselstrategie en wil lokaal en duurzaam eten voor iedereen toegankelijk maken. Daarbij past ons initiatief perfect. In het afgelopen jaar hebben we daarom vijftig locaties gescreend om te zien of ze geschikt zijn voor een dakboerderij of daktuin. In een vijftal daarvan gaan we ons de komende tijd verder verdiepen. Ook op de daken van scholen zou dit een geweldig project zijn. Zij kunnen vaak de investering niet doen, maar wellicht zijn hiervoor subsidies vanuit Vlaanderen of de Europese Unie denkbaar. Zo bouwen we voort aan een groener Antwerpen en een betere verbinding tussen de inwoners en het eten op hun bord. Een groene, groeiende en bloeiende stad: daar gaan we voor!”

